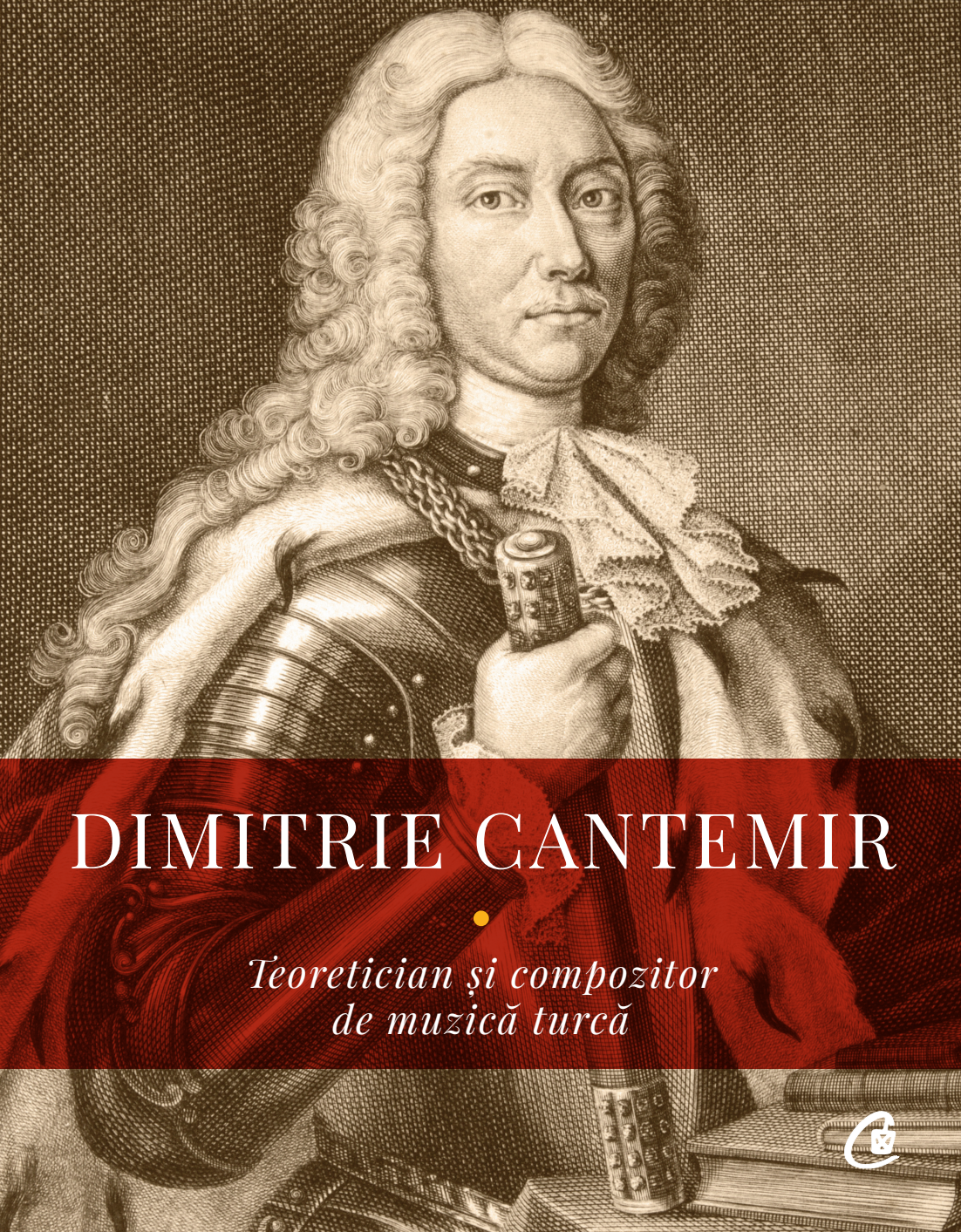

EUGENIA POPESCU-JUDETZ

DIMITRIE CANTEMIR

*Teoretician și compozitor
de muzică turcă*

CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i> , de M. Tuğrul Tekbulut	7
<i>În căutarea lui Cantemir</i> , de Victoria Dimitriu.....	9
<i>Prefață</i> , de Bülent Aksoy.....	23

INTRODUCERE

Dimitrie, Beizadea la Istanbul	29
Atmosfera culturală și politică.....	34
Viața muzicală și divertismentul la curtea otomană	38
Dimitrie Cantemir, Voievod al Moldovei	46
Exilul în Rusia.....	51

PRIMA PARTE

TRATATUL (EDVÂR I)

Manuscrisul	61
Noua teorie	
1. Metodologia.....	62
2. Notarea	64
3. Ritmul și măsura	73
4. Modurile melodice	76
5. Consonanță și disonanță.....	78
6. <i>Taksîm</i> în toate modurile (<i>taksîm-i küll-i külliyat</i>).....	82
Variante ulterioare ale tratatului.....	89

PARTEA A DOUA
COMPOZIȚIILE

Repertoriul	95
Caracteristicile muzicale	100
Motivetele ritmice	105
Variantele	106

ANEXE

ANEXA A. Cuprinsul tratatului	111
ANEXA B. Sursele muzicale	114
ANEXA C. Codurile literelor	115
ANEXA D. Lista pieselor	116
ANEXA E. Adnotările muzicale	118
ANEXA F. Muzica.....	131
<i>Referințe</i>	250
<i>Bibliografie</i>	254

DIMITRIE CANTEMIR, VOIEVOD AL MOLDOVEI

Dimitrie Cantemir a fost numit la tronul Moldovei în noiembrie 1710. Turcii își doreau aici un conducător de încredere pe parcursul conflictelor armate, iar hanul tătar l-a convins pe sultan să-l aleagă pe Cantemir, pentru că acesta își dovedise loialitatea atât în vreme de război, cât și de pace. Mai mult, era considerat capabil să îl distrugă pe Brâncoveanu, ale cărui acțiuni secrete le erau bine cunoscute turcilor.

Numirea lui Dimitrie Cantemir ca voievod al Moldovei a avut loc în cadrul unui protocol solemn. Deși investirea a avut loc în timpul unui *bayram*, Dimitrie Cantemir a fost primit într-o audiență impresionantă de către sultanul Ahmed III, care i-a conferit însemnul oficial (Rașid 1865, vol. III: 343), iar marele-vizir Baltacı Mehmed (1710–1711) i-a înmănat *firmanul* de investire (*Cronicele* 1872: 300). Tradiția orală consemnează faptul că Dimitrie și-a interpretat apoi celebra compoziție *Neva saz semaisi* în fața sultanului, care îi aprecia muzica fără nicio rețineră (Burada 1911: 65).

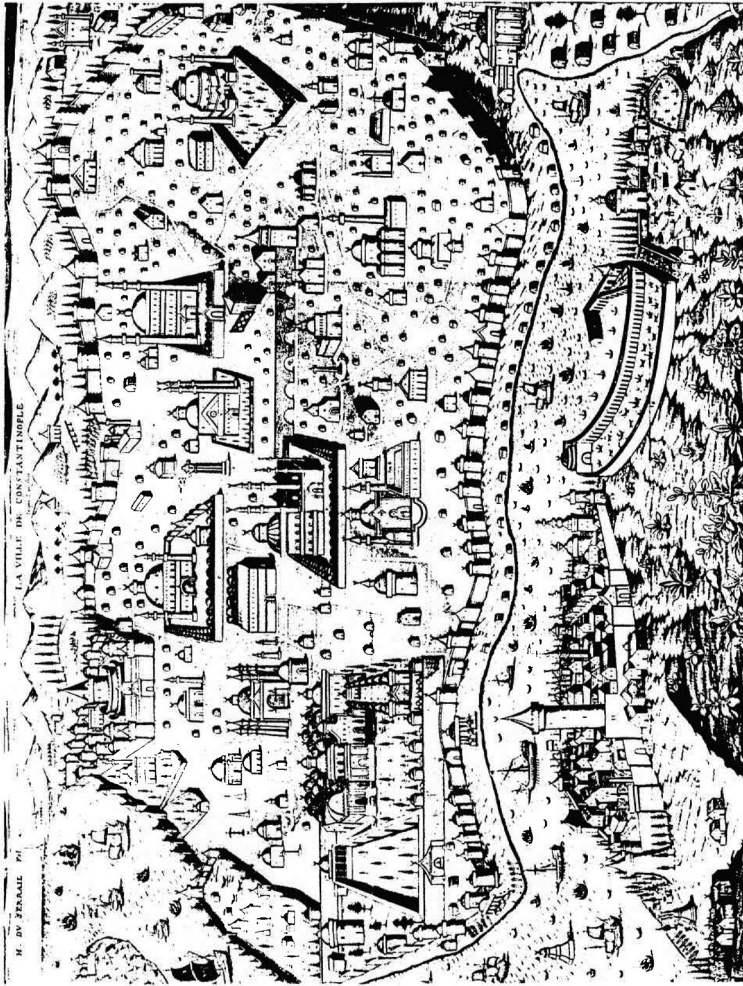
De îndată ce a fost instalat ca voievod al Moldovei la Iași, Dimitrie și-a schimbat planurile și a început să negocieze cu țarul Petru cel Mare (1682-1725). În același timp își declara devotamentul față de Curtea otomană. Pe deplin conștient de faptul că, în calitate de vasal al otomanilor, nu putea atinge idealul de independență națională și de monarhie ereditară, Dimitrie a devenit vasalul unui monarh al unei națiuni creștine mărețe. Țarul începuse pregătirile pentru un război împotriva otomanilor și s-a autoproclamat eliberator al creștinilor din Balcani. În aprilie 1711, Cantemir a încheiat un tratat secret cu țarul, acceptând să ajute campania militară rusă împotriva turcilor și să furnizeze 10 000 de soldați. În schimb, Moldovei îi erau garantate protecția Rusiei și ieșirea de sub suzeranitatea otomană. Întreaga putere avea să-i rămână lui Cantemir, care nu ar fi plătit tribut, iar familia sa urma să devină dinastie ereditară. Țarul i-a promis că nu va încheia niciun acord de pace cu turcii în urma căruia Moldova ar fi trebuit să se întoarcă sub dominație otomană și a fost de acord că, în cazul nereușitei campaniei, Cantemir va primi refugiu și proprietăți în Rusia.

În același timp, Petru se baza pe sprijinul lui Constantin Brâncoveanu, domnul Țării Românești, care promisese să îi ajute pe ruși cu trupe și provizii, dar care nu și-a respectat cuvântul dat. Țarul a condus personal trupele ruse într-o campanie prin Moldova, care ar fi trebuit să se încheie triumfal la Constantinopol. Lipsa proviziilor, pierderile numeroase în rândurile ostașilor și faptul că armata rusă fusese înconjurată pe malul Prutului l-au determinat pe țar să ofere pacea. Marele-vizir Baltacı Mehmed, care îl sprijinise în trecut pe Cantemir, a cerut ca acesta să le fie predat, însă delegatul rus a răspuns că e imposibil, deoarece nimeni nu-l văzuse încă din prima zi a bătăliei. O anecdotă istorică relatează că Dimitrie stătea ascuns într-una dintre căruțele țarinei Ecaterina și doar trei dintre oamenii săi știau unde se află. În cele din urmă, vizirul s-a lăsat păgubaș.

Când a început retragerea armatei ruse, Dimitrie a plecat în mare grabă la Iași, de unde și-a luat soția și copiii și, în scurt timp, împreună cu o suită de boieri moldoveni loiali și curteni greci, a revenit alături de trupele ruse. În cronica sa din 1743, Molla Haci Abdulgaffar din Crimeea scrie că una dintre compozițiile lui Cantemir a fost o dulce *beste* în *segâh*. La plecarea sa în exil, „*Moskoflu ile giderken, çalgı takımına o besteyi çaldırarak kendisi ağlarmış. Ağlıyarak gitti deyu naklederler*“ (Tuncel 1975: 28).*

Domnia lui Cantemir a durat doar opt luni.

* „În drum spre Moscova, s-a alăturat ansamblului de instrumentiști și a cântat. Au continuat drumul înlăcrimați.“ (N. red.)

Harta Istanbulului din secolul al XVII-lea din Istoria turcilor, publicată la Paris în 1662.

50. Peşrev îin segâh/düyek (Air de Cantimir)

düyek 4/4

$\text{♩} = 80-98$
H1

H2

SM

Fine

43

D.S. al Fine

Când ne gândim la muzica sfârșitului secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, ne vin în minte nume precum Bach, Haendel sau Vivaldi. Puțini știu însă că, în aceeași perioadă, Orientul cunoștea, la rândul său, un avânt al artei muzicii. Printre compozitorii de la curtea otomană se afla și tânărul Dimitrie Cantemir, trimis la Istanbul de tatăl său, domnul Moldovei, Constantin Cantemir. Dar viitorul cărturar nu s-a mulțumit doar să compună, ci a scris un tratat despre muzică și a creat un sistem de notare, care a reprezentat o inovație deosebit de importantă în epocă.

Cartea de față are două părți. Prima parte deslușește contextul istoric și socio-cultural în care a fost conceput tratatul despre muzică al lui Cantemir, prilej cu care suntem familiarizați cu personalitatea complexă a viitorului domn al Moldovei, într-o incursiune plină de culoare în metropola cosmopolită, un loc al opulenței, al rivalităților și al intrigilor politice. Iar a doua parte este o analiză riguroasă a tratatului, care aruncă o nouă lumină asupra însemnatei contribuții a lui Cantemir în teoria muzicii.

Proiect susținut de

 TOTALSOFT

CURTEA VECHЕ

curteaveche.ro

ISBN 978-606-44-0134-2

9 786064 401342